

Cilvēki negrib būt nabagi. Saruna ar pretnabadzības politikas ekspertu Lailu Balgu ⁹

DK Dace Kokareviča

21:00, 1. jūnijs 2019

Laila Balga: "Ja man sesto gadu jāatkārto, ka esam trešā nabadzīgākā valsts Eiropas Savienībā aiz Bulgārijas un Rumānijas, tad jājautā, kas noticis mūsu valstī visus atgūtās neatkarības gadus."

Foto: Valdis Semjonovs

Jau deviņdesmitajos gados tika nodibināts Eiropas Pretnabadzības tīkls. Latvija tajā piedalās kopš 2013. gada, un mūsu tīklā iesaistījušās jau 33 nevalstiskās organizācijas.

Par to, kas jādara, lai mazinātu plaisu starp trūcīgajiem un bagātajiem, iztaujāju Eiropas Pretnabadzības tīkla Latvijas organizācijas valdes priekšsēdētāju Lailu Balgu.

Ko jūsu nevalstiskā organizācija jau ir paveikusi?

L. Balga: Apvienojam organizācijas, kas saistītas ar sociālajām problēmām un pretnabadzības politiku, – sieviešu, ģimeņu, invalīdu, bērnu aizstāvības organizācijas. Darbojamies paralēli valsts organizācijām, un Pretnabadzības tīkls strādā nišā, kas kontrolē politiku šādās jomās: sociālie jautājumi, nabadzības novēršana, ienākumu palielināšana, plaisas mazināšana starp nabadzīgajiem un bagātajiem.

Centrālā organizācija – Eiropas Pretnabadzības tīkls – reizi gadā piešķir 9,5 tūkstošus eiro (šajā summā ir ietverts arī apmēram 30 procentu līdzfinansējums), lai mēs varētu realizēt politisko daļu – interešu aizstāvību, izpētīt, kā tā parādās dažādos stratēģijas dokumentos, piemēram, Latvijas Nacionālajā attīstības plānā, kā šis plāns tiek pildīts un kā valsts ievēro Eiropas Komisijas rekomendācijas. Šī nauda paredzēta telpu īrei u. tml. izdevumiem, bet strādājam brīvprātīgi, bez atbildības.

Par izpētes rezultātiem ziņojam vai nu Eiropas Pretnabadzības tīklam, vai Eiropas Komisijai. Diemžēl pēdējos piecus sešus gadus jāsecina, ka Latvijā Eiropas sociālās iekļaušanas politikā valda stagnācija, nav izmaiņu, netiek uzlaboti cilvēku dzīves apstākļi.

Otrs aspekts –

strādājam ar cilvēkiem, kuri dzīvo pašā zemākajā nabadzības līmenī, ar ienākumiem līdz 128 eiro mēnesī.

Ik gadu pievēršamies atšķirīgai tēmai. Piemēram, pērn tā bija izglītība, un Siguldā, Dobelē, Rīgas sociālajos centros runājām gan ar sociālajiem darbiniekiem, gan ar nabadzīgajiem cilvēkiem pašiem, lai izstrādātu priekšlikumus viņu atbalstam.

Pēc tam šos priekšlikumus iesniedzām Ministru kabinetam, Saeimas sociālo un darba lietu komisijai un angļu valodā izsūtījām uz Briseli.

Šogad vēlamies veikt pētījumus Latvijas pierobežā, it īpaši

Krievijas un Baltkrievijas pierobežā, lai uzzinātu, ko cilvēki saka, kas viņiem vajadzīgs, lai dzīve uzlabotos.

Piemēram, cik gribētu naudiņu kabatā, lai nodrošinātu cilvēka cienīgu dzīvi.

Cik gribētu kabatā – tas ir labs jautājums, bet jāzina arī, cik daudz viņi vēlētos strādāt, lai šo naudu nopelnītu.

Aptaujā šis aspekts arī parādīsies. Varētu salīdzināt Krievijas un Baltkrievijas pierobežas iedzīvotāju uzskatus ar Kurzemes iedzīvotāju uzskatiem un tad redzēt, kāda ir situācija valstī, vai ir izteikti nabadzīgās zonas.

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, šogad nabadzības riskam ir pakļauti 23 procenti Latvijas iedzīvotāju.

Šo apmēram 400 000 cilvēku interešu aizstāvēšana ir mūsu pamatuzdevums. Sagatavojām desmit NVO sociālos ekspertus, un tagad viņi turpina apmācīt citus. Piemēram, pašreiz Latvijā diskutē par lobēšanas likuma projektu.

Cilvēkiem trūkst prasmes lobēt, jo daudzi domā, ka tas ir “blats” vai korupcija.

Svarīgi, lai lobētājs mācētu runāt ar Saeimas deputātiem, ar pašvaldībām, izstrādāt un iesniegt priekšlikumus. Mūsu mērķis ir izveidot profesionālu lobistu grupu, lai palīdzētu tiem nabadzīgajiem cilvēkiem, par kuru interesēm viņi iestājas.

Pirms diviem gadiem nabadzības riskam pakļauto skaits bija vēl lielāks – 606 000 cilvēku.

Tas ir samazinājies gan prom aizbraukušo dēļ, gan mūžībā aizgājušo dēļ. Trešais iemesls – izveidojas jaunas darba vietas un cilvēki strādā. Visvairāk satrauc, ka daudzu rīcībā ir ļoti maza naudiņa – vai tas ir pirmās grupas invalīds vai pensionārs, kuram ir niecīga pensija. Ja man sesto gadu jāatkārto, ka esam trešā nabadzīgākā valsts Eiropas Savienībā (aiz Bulgārijas un Rumānijas), tad jājautā, kas noticis mūsu valstī visus atgūtās neatkarības gadus, kāpēc ir tāda situācija.

Garantētais minimālais ienākums Latvijā ir 53 eiro mēnesī. Eiropā vidēji tas ir 800 eiro mēnesī. Tas ļoti satrauc. Latvijā cilvēkiem vajadzētu vairāk naudas dažādu vajadzību apmierināšanai – dzīvoklim, kultūras vajadzībām u. c. Garantētais iztikas minimums ir viens no pamatmērķiem Eiropas sociālajā politikā; kaut gan saīdinājumā ar imigrācijas politiku, drošības politiku u. tml. šo jautājumu Eiropas Parlaments zināmā mērā atstumj malā. Taču nevalstisko organizāciju uzdevums ir prasīt maksimāli lielāku sociālās politikas atbalstu.

Daļa mūsu lasītāju, zvanot redakcijai, pauž, ka laukos ir ļaužu grupa, kas pieradusi dzīvot no pabalstiem. Absurda situācija, ka zemnieki nevar atrast sezonas palīgstrādniekus, bet vīrieši spēka gados no paša rīta par pabalstiem pērk veikalos alu vai šņabi.

Ir arī cits skatījums –

nevajag novērtēt cilvēku par zemu, neļaujot viņam izlemt, ko darīt ar savu naudu, kādu darbu atrast, kur braukt.

Sabiedrībā vēl joprojām ir spiediens: “Es tev došu, un tu man klausīsi.” Cilvēki ar varu tiek spiesti nodarbinātībā, viņiem tiek noteikti pabalsti, kas viņus neapmierina.

Te ir runa par psiholoģisko izpratni gan no naudas devēja, gan saņēmēja puses.

Protams, Latvijā ir izveidojusies nenormāla situācija, ka pabalsta saņēmējs kļūst par patērētāju, nosacīti kļūst par parazitāru uz sabiedrības rēķina, un citi cilvēki, kas ir darbarūķi, ar to ir neapmierināti. Ir jāmaina pati filozofija par to, kam pienākas pabalsti un kāpēc.

Laikā, kad bija runa par to, cik bēgļu un patvēruma meklētāju Latvijai jāuzņem, redakcijai piezvanīja vīrietis, kurš sašutis teica: “Un imigrantam tagad būs lielāks pabalsts nekā man, kurš godīgi Latvijā 20 gadus pavadījis cietumā!”

Kad pētām Latvijas sabiedrību, nosacīts ir dalījums septiņos slāņos. Cietumnieki ir viens no tiem, aiz viņiem seko bezpajumtnieki, ko bieži redz Rīgā tramvajā vai tirgū.

Latvijā, manuprāt, ir amorāls paradums ļoti skatīties cita maciņā. Tas attiecas arī uz sabiedrības neapmierinātību ar to, cik saņem ministri un Saeimas deputāti. Tas pats notiek, kad cietumnieks uztraucas par naudu imigrantam.

Ejot cauri lidostai, esmu domājusi, kāpēc tik daudziem nav naudas, par ko nopirkt biļeti, lai kaut kur lidotu.

Latvijā nav attīstīts sociālās iekļaušanas jautājums. Esmu runājusi ar Labklājības ministrijas jauno vadību un ar Saeimas Sociālās un darba lietu komisijas deputātiem par to, kāpēc šķiežam enerģiju, diskutējot par pensijām un pabalstiem, bet nav uzlikts jautājums – izpratne par to, kas vispār ir sociālā programma, sociālā iekļaušana, un nav atbilstīgas rīcības.

Ja Labklājības ministrijas parlamentārais sekretārs Roberts Sprūcs man saka: “Dodiet mums padomu, jūs zināt labāk!”, man ir kauns atbildēt: “Jūs par to saņemat algu, bet mēs esam brīvprātīgie.” Latvijā šī sociālā iekļaušanas nozare ir nogremdēta. Tieši caur Labklājības ministriju, ierēdniecību, kura ļoti sadrumstaloti ir mēģinājusi kādam kaut ko “bīdīt”.

Tagad norit diskusija par minimālo ienākumu no 53 eiro uz 99 eiro. Bet nav stabila skatījuma, kam dabūt finansējumu. Eiropa finansē ļoti daudzas sociālās iekļaušanas programmas. Taču Latvijas politiķi un ierēdņi ir ļoti stagnātiski, neprasa. Bet nevar arī paprasīt, jo nav izstrādāts vispārīgs jautājums par to, kā valsts sociāli attīstīsies, kas notiks ar tiem 400 000 nabadzības riskam pakļautajiem cilvēkiem, kas notiks ar ģimenēm, kurām nodokļu reformas rezultātā samazinājušies ienākumi utt.

Mums kā nevalstiskajām organizācijām, kas redz sabiedrības vajadzības, jāiet ar prasību, bet mūsu uzdevums nav izstrādāt likumus likumdevēju vietā.

Viena no problēmām, kas traucē uzlabot sociālo jomu, ir likumdevēju neizglītība šajos jautājumos, arī lēmēj institūcijās ir jāpaceļ augstāk morālās atbildības līnija.

Tomēr jādomā, cik liela daļa sabiedrības cenšas pati uzlabot savu dzīvi un cik liela daļa cer, ka to izdarīs citi.

Piekrītu, ka Latvijā pārāk maz cilvēku cenšas vai nu veidot karjeru, vai iekļauties sabiedriskajās aktivitātēs.

Latvijā tikpat kā nav vidējā slāņa. Mūsu diskusijās secināts, ka vidējam slānim piederīgam cilvēkam Latvijā vajadzētu pelnīt apmēram 2000 eiro pēc nodokļu nomaksas, tas nozīmē – vismaz 2800 eiro “uz papīra”. Eiropā šie vidējā slāņa ienākumi ir vēl augstāki.

Latvijā apmēram vienam procentam bagāto cilvēku ir ļoti lieli ienākumi, un tie “velk uz augšu” vidējo statistisko algu.

Martā konferencē, kurā piedalījās 25 valstu pārstāvji, runājām par plaisu starp bagātajiem un nabadzīgajiem. Spāņi teica: “Latvija ir tik skaista valsts, ar nelielu cilvēku skaitu, bet kā te var būt tik liela atšķirība ienākumu ziņā?” Mūsu valsts ir fenomens Eiropas Savienībā.

Bezjēdzīgā cīņa pret ātro kredītu likvidēšanu ir darbības imitācija. Valstij ir jākļūst bagātākai ar attīstītu uzņēmējdarbību.

To saka visi politiķi.

Es skeptiski raugos uz to, kā notiek valsts budžeta veidošana. Piemēram, nesēn Ministru prezidents Krišjānis Kariņš paziņoja, ka ministrijas nākamā gada valsts budžetā pieprasījušas miljardu eiro par daudz. Un tad “pa kaktiem” dzirdu, ka dažādas sīkas organizācijas jau vērsušās ar naudas prasīšanu. Bet nevar veidot valsts budžetu no sīkiem, sadrumstalotiem mērķiem! Ir jādara pretēji – jābūt programmai, un tad vēlāk konkursa kārtībā var tikt piedāvāta naudiņa arī sīkākiem mērķiem, nevis otrādi.

Labklājības ministrija sola izstrādāt iztikas minimuma patēriņa grozu. Ko tas, jūsuprāt, dos?

Viena lieta ir garantētais iztikas minimums – konkrēta naudas summa, noteikta ar politisku lēmumu. Bet iztikas minimuma patēriņa grozs ir cita lieta. Ja tāda nav, tad Latvijas politiķiem ir ļoti izdevīgi izvairīties no tā nodrošināšanas. Eiropas valstīs lielākoties šāds patēriņa grozs ir noteikts. Latvijā kopš 2012. gada patēriņa grozs nav aprēķināts. Tas ir naudas apjoms, kas vajadzīgs katram indivīdam cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai. Tas nav juridisks dokuments, bet ir pētījuma gaitā izveidota pakete, uz kuras bāzes politiķi var veidot likumus.

Mūsu organizācija uzskata, ka šim grozam ir jābūt virs nabadzības riska sliekšņa, kurš pašreiz ir apmēram 360 eiro.

Zinu, kāds izskatās patēriņa grozs astoņās Eiropas valstīs, un, manuprāt, Austrijas patēriņa grozu varētu pārņemt gandrīz viens pret vienu. Tajā ir desmit pozīcijas, sākot ar ēdienu un beidzot ar ārzemju braucieniem.

Ir tikai bažas, ka tai iedzīvotāju daļai, kas jau tagad savus pabalstus nodzer, gadījumā, ja tie tiks palielināti, būs vēl vairāk iespēju apdullināties.

Ir taču kontroles mehānismi. Nav tā, ka tev visu apmaksās un dos, un neviens nekontrolēs, kā tavs patēriņa grozs darbosies.

Patēriņa grozs Latvijā noteikti būs mazāks nekā Somijā vai Norvēģijā. Taču tam jābūt tādā līmenī, lai cilvēks justos laimīgs. Cilvēks nevar dzīvot mūžīgā stresā un depresijā. Viņam jābūt ar ienākumiem argumentētam laimes pamatam.

Cilvēkam ir jāuzticas un jāgarantē iztikas minimums, lai viņš pats lemj, ko darīt ar savu dzīvi.

Atceros, tagad jau mūžībā aizsauktais profesors Gundars Ķeniņš-Kings reiz stāstīja, ka dažviet Amerikā aug jau trešā paaudze, kuras ģimenē ne vecvecāki, ne vecāki, ne bērni nekad nav strādājuši un pārtikuši tikai no pabalstiem.

Mums Latvijā jātiek radikālāk galā ar nabadzību. Lēmēju sacītais, ka tam nav budžeta, ir zināma demagoģija. Budžets jāveido tā, lai būtu.

Es daudz strādāju ar projektiem. Piemēram, ja ir piešķirta ziemeļvalstu nauda – 40 tūkstoši eiro – projektam, tad es finansējumu izmantoju tik racionāli, ka izdaru trīsreiz vairāk, nekā par to būtu izdarījusi valsts iestāde. Man ir sajūta, ka valsts iestādēm rūp tikai, kā paņemt maksimālās summas un kādam izmaksāt, bet tā taustāmā rezultāta nav.

Piemēram, nauda pētījumiem. Labklājības ministrija ļoti daudz strādā ar pētījumiem, kuri ataino situāciju ar divu gadu nobīdi. Ministrija 2019. gadā izmanto 2016. gadā veikta pētījuma statistikas rezultātus, kaut Latvijas vide jau ir mainījusies. Bet par pētījumiem ir iztērēts daudz!

Strādājam arī Eiropas Atbalsta fondā vistrūcīgākajām personām. Mūsu organizācijas pārstāvis kontrolē, kā tiek dalītas šī fonda pārtikas pakas. Daudzas Eiropas valstis pamazām pāriet uz kartīšu sistēmu, lai saglabātu cieņpilnu attieksmi pret maznodrošinātajiem, kuri šo palīdzību saņem.

Lai viņi var ierasties veikalā un paši izvēlēties precī – varbūt cilvēks reizi dzīvē grib nopirkt garšīgas kafijas puskilogramu, nevis saņemt to formālo paku, kur ir makaroni un lētākās eļļas

pudele. Šīs kartītes limits ir tāds pats kā pakas vērtība.

Latvijā Labklājības ministrija un dalītāji nevēlas šo sistēmu mainīt. Bet kāpēc trūcīgajam cilvēkam nevar dot iespēju pašam rīkoties ar šiem 30 eiro?

Jā, varbūt cilvēkam vairāk nekā eļļas pudele ir nepieciešami, piemēram, medikamenti. Par zāļu dārdzību sūdzas daudzi pensionāri.

Nu, nedrīkst būt tā: esi nostrādājis 44 gadus, piemēram, par skolotāju un pensija ir vien 280 eiro. Tā ir manai mammai. Daudziem cilvēkiem, kas vecāki par astoņdesmit gadiem, ārsti izraksta medikamentus, kuru iegādei mēnesī vajag simt vai vairāk eiro. Šī problēma būtu jārisina, vai nu dodot atlaides vecuma grupai, vai kā citādi.

Ja cilvēkam puse pensijas vai vēl vairāk aiziet par zālēm, viņam grūti vai pat neiespējami savilkt kopā galus.

Samarieši tagad ar īpaši aprīkotu autobusiņu dodas visā valstī pie cilvēkiem, kuriem ūdens ir akā, bet mājā nav ne dušas, ne vannas, un dod iespēju nomazgāties. Var priecāties, ka izveidots šāds pakalpojums. Bet vai kāds lepojas, sacīdams: “Atbrauca mani nomazgāt”? Latvieši lielākoties ir lepni, viņi negrib būt nabagi, negrib, ka viņus uzskata par cietējiem.

SAISTĪTIE RAKSTI

LATVIJĀ

Acīs krīti nevienlīdzība, saka ārsts, kas pēc 20 gadiem Amerikā atgriezies Latvijā 3

1. jūnijs, 2019

LATVIJĀ

Vērienīgā nodokļu reforma: jo vairāk bērnu, jo mazāki atvieglojumi 21

27. februāris, 2019

LATVIJĀ

Eiropas Komisija: Latvijā ir kritiski augsts nabadzības līmenis 14

12. aprīlis, 2019

Vārds “nabags” daudzu ieskatā ir slikts vārds. Kad sākām strādāt Eiropas Pretnabadzības tīklā, feisbukā man ieteica: nelietojiet vārdu “nabadzība”, runājiet par labklājību vai tās trūkumu, izraugieties vēl kādu citu vārdu.

Taču mēs ņemam vērā Eiropas nostādnes un gribam izskaidrot, kāpēc cilvēkam ir jāsaprot, ka viņš ir nabadzības situācijā. Ja esi nabags, tev ir tiesības pieprasīt, lai novērš to tavu nabadzību.